Q. D. B. V.

DISSERTATIO MEDICA INAVGVRALIS

DE

GENTIANA

QVAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DOMINO

VVILHELMO HEINRICO

DVCE SAXONIÆ IVLIACI CLIVIÆ MONTIVM ANGARIÆ WESTPHALIÆ ET RELIQVA

PRAESIDE

IO. HADRIANO SLEVOGTIO

M. D. ET P. P.

PATRONO PRÆCEPTORE AC PROMOTORE SVO VENERANDO

PRO DOCTORIS GRADV

INSIGNIBVS AC PRIVILEGIIS

MORE MAIORVM RITE CONSEQVENDIS

PVBLICÆ PHILIATRORVM DISQVISITIONI SVBMITTIT

IOANNES ANDREAS Weber,

MARIO-INSVLANVS PRVSSVS.

D. VIII JANVARII M DCC XX.

IENAE

LITERIS VVERTHERIANIS.

Prog: fecit Praeses: De Bandura Ceylonensium.

PERILLVSTRI GENEROSISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO DOMINO

DOMINO

CAROLO HENRICO

SACR. ROM. IMPERII DAPIFERO HAEREDITARIO, ET COMITI

DE WALDBVRG,

SACR. REG. MAJEST. IN PRVSSIA COMMISSARIATVS PRVSSICI PRAESIDI, AC CAMERARIO ORDINARIO,

DOMINO HAEREDITARIO TERRARVM Litschen/ Schrammen/ &c. &c.

SVMMO LITERARVM PATRONO ET MAECENATI SVO GRATIOSISSIMO,

Dissertationem hanc inauguralem in perpertuum humillimæ submissionis monumentum, sui studiorumque suorum qualemcunque commendationem, cum pio omnigenæ felicitatis, ac perennantis prosperitatis voto,

submissa animi devotione consecrat
servus obsequiosissimus

JOANNES ANDREAS Weber.

J. N. J.

§ 1.

ENTIANA, inquit Dioscorides, lib. 3, cap. 3, *a Gentide*, quem Plinius, Hist. nat. lib. 25, cap. 7, Gentium vocat, Illyriorum Rege, *primum inventa esse creditur, a quo etiam nomen habet.:* quod non ita intelligendum est, eam, tanquam raram plantam, ab ipso primum observatam esse, cum, Plinio teste, ubique nascatur, in Illyrico tamen præstantissima sit; sed quod ejus usum, inprimis in peste, per experimenta cognitum, populo commendaverit; ut proinde Serapioni Basilica vocata sit. Græcis sonat γεντιάνη & γεντιανή, quam Narcen & Chironiam olim vocatam esse, post Hieron. Tragum, Jo. Bodæus a Stapel, in commentario in lib. 9, cap. 8, Historiæ plantarum Theophrasti Eresii, pag. 1044, scribit: cum hæc nomina alias centaureo majori tributa fuerint. Inter synonyma, a Jano Cornario, ex

ex textu Dioſcoridis, ad finem operis repoſita, præter jam adducta, etiam cicendiæ, & ciminalis herbæ vocabula extant. Germanis, latinam & græcam vocem corrumpentibus, eſt Entzian & Entzig/ a ſapore vero Bitter-Wurtz; ad quem illi etiam reſpexerunt, quibus ea aloë Gallica, & Dardanis aloëtis audit.

§ 2.

Cum Dioſcorides, Plinius, Galenus, & reliqui antiqui, unius ſaltem gentianæ mentionem fecerint, crevit poſtmodum numerus per induſtriam recentiorum. Ex quibus modo laudatus Stapelius, quamvis in Theophraſti textu, loc. cit. nullam gentianæ mentionem offenderet, noluit tamen nobilem plantam ſilentio præterire, duasque icones, unam *majoris* officinalis, *flore luteo*, a Dioſcoride deſcriptæ; alteram *minoris*, quam Tragus, Geſnerus, Fuchſius, & C. Bauhinus *cruciatam* vocant, commentario inſeruit. Hiſce duabus tertiam Petrus Matthiolus, in comment. ad lib. 3, cap. 3. Dioſcoridis addidit, quæ a C. B. *gentiana paluſtris anguſtifolia*, a Lugdunenſibus, Dodonæo, Gesnero, *calathiana viola*, a Theodoro vero, in loco, a Gentianis remoto, poſt Lobelium, *pnevmonanthe* ſalutatur. Matthiolo eſt hæc inter gentianas *minima*, & ſpecies cruciatæ minor ſtatuitur: haud firmiori fundamento, quam quando eam ab Ananienſibus ruſticis *petinbroſam* vocatam, *metinborſam* potius ſalutandam eſſe ſcribit; quod, ob virtutes ſuas antiloimicas & anthelminticas, ſemper in burſa vel crumena geſtari debeat, inque Medicorum, eandem præſcribentium, crumenas multum auri & argenti mittat.

§ 3.

§ 3.

C. Bauhinus, cum, anno 1598, commentarium Matthioli in Dioscoridem, synonymis auctum ederet, ternario memorato iconum gentianarum *quartam fl. rubro* junxit, eique secundum a majore fl. luteo locum concessit: ut proinde mirum videatur, cur non etiam illius aut albifloræ, cum Theodori Tabernæmontani Herbarium, anno 1613, itidem synonymis, & adjectis herbis, earumque virtutibus illustraret, mentionem fecerit: cum tamen non inutile fuisset, septem illas gentianas, a Theodoro in tam diversa capita, 13 scil. 14 & 81 dispersas, iterum colligere, & ex ipso Phythopinace, dudum anno 1596 edito, & 18 species comprehendente, eorum numerum amplificare: ne hic Autor Chabræo, 12 figuras, ex J. Bauhini Hist. univ. plant. mutuatas, exhibenti, inferior mansisset.

§ 4.

Larga itaque messis fratribus Bauhinis cessit, quorum labores Tournefortius in suos vsus vertens, ex modo citata Joannis Historia, & Caspari Pinace Theatri botanici, 21 species recitante, in Elementa botanices 11, in Institutiones autem 19 nomina, cum synonymis, ex Dodonæo, Clusio, Fab. Columna & Tabernæmontano petitis, transtulit, quibus non solum ex Raji Historiæ plantarum tom. 1, lib. 15, sect. 1, cap. 3, pag. 721, *Gentianella Indica* Bontii, & *Bandura* Cingalentium, sed etiam ex tomo 3 Histor. qui primi atque secundi supplementum est, ejusque lib. 15, cap. 3, pag. 360 & seqq. ex Pluckenetti Phytographia, & Mantissa Almagesti, nec non ex Morissonii Tabulis, nondum editis, & Petiverii actis Philosoph. Londin. Clusio item, Parckinsonio,

Bocconisque Museo rariorum plant. atque Horto Malabarico, & Muntingii Herbario Belgico, 6 gentianæ, & 12 vel 13 gentianellæ, ex Alpibus, Æthiopia, America, Marilandia, Virginiaque collectæ, nec non aliæ, e.g. Gentiana Hydropica &c. addi possent, modo omnes genuinis distinctionis notis signatæ essent: quas, vt nunc constituamus, potissimum laborabimus.

§ 5.

Posuerat equidem Rajus, loc. cit. *folia nervosa, in caulibus ex adverso bina, flores calathoides, margine in lacinias aliquot, totidem folia* (petala intelligit) *imitantes, plerumque diviso, & saporem amarum*, ceu genericas cognitionis notas: sed reprehenditur a Tournefortio, pag. 96, Elem. botan. cui haud difficile videtur, gentianam *foliis alternatim positis, & nequaquam nervosis, saporeque dulci* præditam concipere. Verum, quamvis negari nequeat, neque *locum*, aut *figuram foliorum*, neque etiam eorum *saporem* aut *colorem*, similesque qualitates, promiscue constans inter vegetabilia discrimen formare, sed hoc a *fructificatione*, ut vocant, nempe a *flore* & *semine*, horumque *figura*, *numero* ac *situ* potius in plerisque petendum esse: neutiquam tamen hujusmodi notæ plane contemnendæ sunt: cum, ipso Tournefortio fatente, gentianis haud florentibus cognoscendis inserviant; tales vero plantæ, quales ille dari posse fingit, nondum alicubi inveniantur, prætereaque ipsi inusitatum non sit, quasdam plantas non æque per *solos* flores & fructus, sed etiam per *radicum* & *caulium* structuram, *foliorumque & florum figuram & colorem*, *situmque* discernere. Sic, ut ex multis exemplis pauca referamus, ad accuratam sii,

sisari,

fissari, bulbocastani, & tragoselini dignotionem, non tantum flores & semina, sed insuper *radices* eorum; in dente leonis & hieracio *caules;* in absinthio, abrotano, artemisia, matricaria, chamæ melo, cotula, buphthalmo, millefolio, ptarmica, fœniculo, & meo &c. *foliorum figuram;* in chrysanthemo & leucanthemo *colorem florum* respicere jubet; cum in hisce & multis aliis vix sufficientia ex consuetis characteris partibus signa diagnostica habeantur.

§ 6.

Id igitur potius tanti Botanici ἔργον fuisset, characterem, omnibus gentianis adaptandum, invenire; quodsi vero impossibile fuisset, tam distinctas figuras florum atque seminum sub unum genus cogere, potuisset certe, quod passim alibi facere consvevit, heteroclitas, & a formato charactere recedentes, ad alia genera ablegare, aut etiam prorsus *nova nomina* iisdem excogitare: cum, verbis Raji. Meth. plant. emend. & auct. pag. 81, *novorum nominum parcus non sit;* nosque persvasi simus, talem licentiam Botanicos eadem animi æquitate toleraturos fuisse, qua permiserunt, violam indicam scandentem Horti Paris. & utriusque Bauhini ab ipso *Cardamindum*, pisumque vesicarium, post J. B. *Corindum*, solanumque racemos. Indic. H. R. *Phytolaccam*, & panacem racemos. Cornuti *Araliam* salutari, nec non in Corollario instit: novis generibus plantarum, ab ipso conditis, *Phelyppææ*, *Dodartiæ*, *Morinæ*, *Gundeliæ*, *Elephantis* nomina, nunquam antea audita, imponi.

§ 7.

Cum igitur a Rajo, ejusque sectatoribus constructus character minus sufficiens habeatur, nec hactenus a Bota-

nicis aliis melior excogitatus ſit, & is, quem Chriſtophorus Knaut, pag. 7 Enumerationis plant. circa Halam naſcentium, habet, quatuor tantum gentianas, patriæ ſuæ ſolo indigenas, concernat, imo, ſi vera fateri volumus, ne his quidem omnibus competat, dum flores *monopetali erecti, cavi, & oblongi*, ibi tanquam eſſentialia ſigna gentianarum poſiti, primæ ſaltem, ſecundæ & quartæ ſpeciei, tertiæ autem in ordine, florem quadripartitum, i. e. tetrapetaloidem alenti, minus competat: ideo ex Elementis & Inſtitutionibus Tournefortii ſequentem eruemus: *Gentianæ flos eſt ſimplex, regularis, monopetalus vel companiformis, in quinque aut ſex partes ſectus, vel tubulatus diductus, & varie fiſſus, ex cujus calyce, trans floris fundum, bicorne piſtillum ſurgit, quod in fructum membranaceum, unicapſularem, ovatum, acuminatum, & in medio pauliſper inflatum, ac, per maturitatem, in duas valvas dehiſcentem abit, in quo multa ſemina, modo rotunda compreſſa, & margine membranaceo cincta, modo ſine margine, vel rotunda, vel ovalia & ſtriata continentur.*

§ 8.

Vocat Autor florem *monopetalum*, &, in Inſtitutionibus quidem, tantum *multifidum*, ut Lector, haud ſine tædio, incertus de numero ſectionum relinquatur; cum tamen eadem facilitate, qua id in Elementis ut plurimum fecit, ſtatim numerum laciniarum addere, eumque hoc loco *quinarium* & *ſenarium* eſſe, indicaſſet, vel potius *penta-* aut *hexapetaloidem* eundem appellando, unico vocabulo, floris fundum integrum, reliquam autem ejus laminam, quinquies vel ſexies fiſſam eſſe docuiſſet. Cur au-

tem *campaniformem* figuram *quibusdam* floribus tribuat, obſcurum eſt: cum nec in gentiana majori lutea, nec in aliis, *non tubulatis*, quidpiam campanæ ſimile obſervetur, ſed laciniæ potius memoratæ, fere ad baſin penetrantes, in aëre æſtivo liberoque, *ſtellæ* inſtar explicentur, ideoque flos ipſe *ſtellatus* dici mereatur, qualem etiam figuræ a Theodoro, Trago, Lobelio, Chabræo, Moriſſone, ipſoque Tournefortio, Tab. 40, depictæ, exhibent.

§ 9.

Circa *receptaculum* ſeminum non una Autorum ſententia eſt. Quamvis enim nudis oculis *piſtillum bicorne*, embryonum, a ſtaminum anthera fœcundandorum, matrem, in tubum membranaceum ventricoſum abire, & *ſimplici cavitate* præditum eſſe pateat, placuit tamen inſignibus Viris contrarium ſtatuere: inter quos Rajus, meth. plant. p. citata, folliculum ſeminum *bicapſularem* eſſe ſtatuit; oblitus, in ſua Hiſtoria I. Bauhinum, Cluſium, Columnam, &c. varias gentianarum ſpecies deſcribentes, plus ſimplici quidem vice, vaſculum illud *bifidum*, *bivalve*, & *in duas æquales partes ſe aperiens* vocaſſe, nunquam autem *duas cavitates* ipſi tribuiſſe. Erroris igitur hujus cauſam credimus partim defectum autopſiæ, qua ſemet in multis aliis quoque plantis laboraſſe, ſponte fatetur, partim nimiam autoritatis Hermanni, Cynoſ. mat. med. Part. I, p. 51, idem aſſerentis, fiduciam fuiſſe: ut propterea merito a clariſſimo Chriſtiano Knautio emendetur, Meth. plant. genuinæ, pag. 43, ubi Moriſſon quoque & Bobartus, quaſi gentianam plantis multiſiliquis accenſuerint, notantur.

§ 10.

§ 10.

Poſt florem & receptaculum ſeminis, hujus examen quoque ſuſcipiendum eſt; cum idem non omnibus ſpeciebus ejusdem figuræ contingat. Quamvis enim Tournefort, cum in Elementis id ordinairement aplati & fueilleté, *planum & foliatum* vocaſſet, in Inſtitutionibus ſemet ipſum corrigens, illud *plerumque tantum* planum, orbiculare, & marginatum pronunciet, & tale quoque in icone tabulæ 40 repræſentet, & Rajus, loco modo citato, ſemina in *plerisque* ſpeciebus plana & foliacea appellet: nondum tamen hoc pacto id, quod ſenſus docent, aſſeritur: cum non plerumque aut inplerisque, ſed vix in quatuor aut quinque gentianis, flores ſcilicet luteos, purpureos, albos & cœruleos, aſclepiadisque folia gerentibus, ejusmodi ſemen, quod alii *paleaceum & acerosum* vocant, reperiatur, & contra ea reliquæ omnes, quotquot apud Rajum, in primo atque tertio Hiſtoriæ tomo, ex utrisque Bauhinis, Cluſio, Columna, & aliis, in ſuperioribus nominatis deſcriptæ leguntur, *gentianarumque & gentianellarum* nomina, ſortitæ ſunt, ſemina vel *rotunda globoſa*, vel *compreſſa, oblonga* item & *ſtriata*, cuncta *ſine margine*, & nulla quoque *pulverulenta*, qualia Moriſſon, Hiſtor. Oxon. univ. Part. 3, ſect. 12, c. 14, p. 481, fingit, poſt ſe relinquant.

§ 11.

Antequam hinc abimus, circa gentianæ majoris, fl. lut. quam, ceu præcipuam hujus generis vegetabilium ſpeciem, Botanici cæteris anteponunt, *ſemen* levis adhuc ſcrupulus removendus eſt. Cum enim hoc Dioſcorides *latum*,

leve

leve acerosum esse, & ad sphondylii semen accedere scripserit, hoc vero, more apud umbelliferas herbas recepto, suo gemello sociatum, dorsum pellicula rugosa tectum, eaque demta, superficiem amplam, inæquabilemque, & extrema, in tenuem membranam desinentia, exhibeat, ideo Hieronymus Tragus, Herbarii Sect. 1, c. 56, ab hac descriptione recedens, gentianæ semen *parvum, tenue, latum, leucoioque* potius *luteo* simile assignavit, & J. Bauhinum, ut eadem comparatione uteretur, disposuit. Cum autem nonnulla leucoia semina oblonga, & sine margine, alia autem rotunda magis, depressa, & exiguo limbo circumdata obtineant, ideo hæc potissimum indigitari, per adjectum epitheton Tragus significavit.

§ 12.

Ex hactenus allatis patet impossibilitas, manentibus hactenus receptis nominibus, tot herbas, per ea indicatas, & tam manifeste, quoad fructificationem, discrepantes, sub uniformem characterem cogere. Quamvis enim Tournefortio, p. 81 Elementorum, tanquam πρόβλημα, in mentem venerit, *duo* genera hujus vegetabilis sisti *posse*; ut scil. *gentianæ* nominentur, quæ florem *campaniformem* (ut ipse vocat) gerunt, *gentianellæ* autem, in quibus ille *tubulatus* est, talisque dividendi modus a Christiano Knautio, Meth. plant. gen. p. 96, prorsus approbatus sit: mox tamen ab ipso ejus Autore reprobatus, ac proinde neutiquam in Institutiones receptus est: cum, quod verba Gallici textus, immediate istam propositam divisionem excipientia, indicant, tunc opus esset, species, magnitudine illi communi (fl. luteo, hominis altitudinem attingenti) æquales,

les,

les, inter gentianellas, ceu horum diminutiva ponere, & e. g. plantas, a C. B. gentiana major fl. purpureo, & fl. punctato appellatas, inter gentianellæ species remittere: quod *inconveniens* ut evitetur, necessarium esse, *duas plantarum sortes, parum* (imo multum) *per florum* (& seminum) *forma differentes, uni gentianæ characteri includere:* cui necessitati, ne nimis obstinati videamur, nos quoque subscribimus.

§ 13.

Cum autem modo, & alias frequenter distinctionem gentianarum in *majores & minores* nominaverimus, in transitu ad alia monemus, non ex floris *mole*, sed ex *caulis* potius *proceritate*, aut *foliorum amplitudine* magnitudinem æstimandam esse: & proinde, inter tot hactenus cognitas species, vix quinque aut sex *majorum* cognomentum jure sustinere, reliquas autem omnes *minorum*, i. e. gentianellarum classi inseri; quamvis una vel altera earum, e. g. vernalis gentianella, pusilla herba, flore suo calathino inflatoque, proceros bicubitales & tricubitales superet.

§ 14.

Constituto igitur qualicunque gentianarum charactere, nunc per eundem præcavere quimus, ne plantis, aliena ab illis facie conspicuis, porro, ut hactenus temere factum est, ipsis minus competens nomen irrogetur, aliisque idem, præter meritum, dudum gerentibus adimatur. Haud amplius igitur radix illa, officinis quibusdam gentiana alba, & nostratibus rhizotomis weisser Entzig audiet, quam J. B. libanotidem Theophrasti, & seseli æthiopicum, Matthiolus cervariam albam, celeberrimus Valentini,

Part. I, Musei museor. c. 39, p. 203, peucedanum Italicum & tandem, post Morissonem, Tournefortius laserpitium foliis latis lobatisque vocant. Quamvis enim nec amaritie gentianæ magnæ, ne usu (quem citatum Museum ipsi plane denegat) in febribus, & ventriculi, hepatis ac uteri morbis egregio cedat, nomen tamen ejus affectare nequit; cum herba sit umbellifera, quæ, post florem pentapetalum, gemella, & in dorso 4 latis alis instructa semina producit. Sic ob floris & seminis discrimen, gentiana folio convoluto Anglica Gerardi, apud Chabræum, p. 503 delineata, ad lychnides, una cum Gentianella larulichroo Fab. Calumnæ a Morissone, H. B. p. 221, ablegatur. Nec Tsiange Pusquam, in Horto Malabarico, gentianella foliis trinerviis, flore cœruleo bipartito appellata, hic, ob florem *papilionaceum* & semina nuda, stare potest. De gentianella Alpina minima, pyrolæ folio, dubitat Rajus, cum nec florem nec fructum viderit. De Bandura Cingalensium, inter gentianæ Indicæ species relata, aget D. D. Præses in Prolusione, nostræ Dissertationi præmittenda.

§ 15.

Exclusis h. m. herbis, *falso* gentianarum nomen usurpantibus, *exactior* jam *verarum explicatio* suscipienda esset: verum, cum ea modum speciminis excessura sit, in communi illa majori fl. luteo, ut passim salutatur, ceu, in officinis notiori, præcipue occupabimur; cujus descriptionem, maximam partem ex Dioscoride, hinc & aliis depromtam, dabimus. Radix crassitie sæpe brachium viri, & longitudine duos cubitos æquans, multifida est, grisea, vel rufa, aut fusca cuticula, pro ratione soli, tecta, intus sub-

ſtantiam flaveſcentem, pulpoſam, poroſamque, & inſigniter amaram ſine odore continet, unde caules cubitales, bicubitales, interdum tricubitales, læves, cavi, digitum craſſi & geniculis diſtincti exſurgunt, ex quorum lateribus utrinque folia, ſibi oppoſita, pediculisque ſubrubris & connatis caules amplectentia, prope radicem multa, deinde, per majora intervalla, pauciora prodeunt, inferius nuci juglandi, aut plantagini, deinde helleboro albo potius ſimilia, ſed polita magis & lucida, tribus aut quinque nervis intertexta. Ex horum ſinibus, a medio caulis ad ejus apicem, multi calyces, in quinque vel ſex apices diſtincti, & verticillorum more diſpoſiti, naſcuntur, in quibus flores lutei, longiuſculi, quoad fundum integri, mox in quinque vel ſex lacinias profunde diſſecti, & in ſtellæ figuram, cum interpoſitis totidem ſtaminibus clavatis, ſeſe explicantes continentur, ex quorum bicornibus, & in medio turgidulis piſtillis capſulæ membraneæ, ejusdem figuræ, ſimplici cavitate præditæ, &, maturitatis tempore, ſponte in duas partes dehiſcentes, fiunt, quæ multa ſemina, leviter rubentia, rotunda, compreſſa, tenuique margine membranaceo cincta offerunt.

§ 16.

In hac deſcriptione occurrit circa *folia* diſſenſus autorum, cum in quibusdam codicibus Dioſcoridis *τὰ φύλλα ἐν μέσῳ τῷ καυλῷ, καὶ μάλιστα τὰ κατ' ἄκρον ἐσχισμένα μικρῶς*, *folia in medio caule, & maxime circa ſummum leviter fiſſa:* in aliis autem *ἐπισχισμένα μακρῶς*, *longe & prolixe in ſuperficie inciſa*, legantur, & Cornarius atque Ruellius in ſuis verſionibus hunc quidem textum ſequantur, ſed eo ipſo inſignium Botanicorum oculis fidem derogent, qui *nihil*

bil fiſſi in foliis deprehendentes, nobis in iconibus iſta a capite ad calcem *integra* exhibent. Primus, quantum ſcimus, Bodæus a Stapel, in Comm. ad Theoph. l. c. errorem hunc a doctis viris agnitum, & ita correctum tradit, ut Dioſcoridis verba id ſonent: καὶ μάλιςα τὰ κατ' ἄκρον φύλλα μικρότερα, *in ſuperiori caulis parte ſita folia ſunt minora.* Hinc quando Tragus, l. c. de germinatione gentianæ ita loquitur: **Die bletter / ſo erſtmahls auf der erden ausgeſpreit liegen / vergleichen ſich den breitten wegerich / oder den Nußbaum-blettern. Die runde hole ſtengel dringen mit heraus / mit Knöpffen / und kleinen zerkerfften bletlin /** &c. eum non niſi de incipientibus verticillis, eosque conſtituentibus cuſpidatis calycibus florum intelligendum eſſe, ex adjecta icone herbæ patet, in qua infima, media, atque ſumma folia, absque ulla fiſſura, una cum floribus ſtellatis perfectis, imperfectisque verticillis & globulis, a rudi quidem, ſed accurata tamen manu ſculpta, cernuntur.

§ 17.

Quando porro Dioſcorides καρπὸν ἐν κάλυξι, Botanici autem eum in *capſula* recondi tradunt, facile conciliantur. Quamvis enim in pluribus vegetabilibus, e. g. cunctis verticillatis, borragine item, & aſperugine, ſymphytoque &c. ſemina, præter *calycem*, nullum peculiare receptaculum nanciſcantur; ideoque talia inter γυμνόσπερμα, quæ ſemina *nuda*, exemplo ranunculi, ſagittalis, caryophyllatæ, clematidis, umbellarum, &c. nulli capſulæ includunt; & inter ἀγγιόσπερμα, quæ illa more papaveris, leguminum, naſturtii, raparum, &c. vel in capitibus, vel in ſiliquis, vel in ſilicu-

lis, vel in vaginis continent, medium locum obtineant; rectius tamen gentiana *vasculosa* judicatur, cum ejus semen non immediate a calyce, sed mediante capsula, ex pistillo profecta, ab eo custodiatur.

§ 18.

Locum natalem Dioscorides montium cacumina constituit, eaque non aperta & sicca, sed *umbrosa* & *aquosa* intelligit, ubi radix sufficientem succum invenit, ut ipsa brachii crassitiem, & herba trium ulnarum altitudinem acquirat. Laudat Matthiolus in excelsis Tridentinis montibus, præsertim in Ananiis, prata & pascua. Tragus nominat in Germania Sylvam nigram, Stiriam item, ac Austriam, ubi inter filices frequens reperitur. Post J. Bauhinum, Rajus in Alpium & Genevæ montosis pascuis copiosam vidit. Hungaria profert sæpissime florem purpureum, Stiria album, nec Norvvegiam ea carere, testis est S. Pauli, in Quadrip. bot. Tempus florendi ordinarium in frigidiori climate est Junius & Julius, ut semen in Augusto maturetur; in calidiori autem regione jam medio Majo flores explicantur. Postquam autem finem, cunctis vegetabilibus a natura assignatum, scil. fructificationem absolvit, tunc commune tot præclaris herbis, v. g. coronæ solis, quam J. B. herbam maximam vocat, phytolaccæ Tournef. strammoniis, ricinis, persicariæ magnæ lapathi folio, &c. tot cubitorum proceritatem, amplamque latitudinem unica æstate accipientium, fatum subire cogitur, ut ante hyemis adventum consumatur, radice tamen salva manente, ex qua & semine sequente vere renovatur. Adeo autem amans suæ patriæ est, ut, cum una alterave

gentia-

gentianellarum vernalium & autumnalium, in hortos translatarum, spectantium oculos sua pulchritudine delectent, ex majoribus tamen speciebus hæc nostra imprimis, cultum respuat, &, teste Stapelio, l. c. in suo horto, eodem, quo plantata fuit, anno, omni diligentia frustra adhibita, perierit, & quamvis in horto medico Lugdunensi & Mülleri Groningensi aliquando floruerit, elapso triennio tamen interierit.

§ 19.

Cum non nisi radix in officinis expetatur, merito illa, per exsiccationem admodum rugosa facta, qualis plerumque ad nos affertur, repudianda esset: quia tempore minus opportuno, mense scil. Septembri, quem vulgo effossioni destinant, collecta est; antequam in locum succi, per æstatem in plantæ caules, folia & semina magna ex parte impensi, novus successerit; id quod sequente demum vere, quo novelli turiones, ceu reparatarum virium indices, ex terra emicare incipiunt, futurum esse rhizotomi cogitare deberent; quia tunc radicem, quantitate succi & virtutibus autumnalem superantem, invenirent.

§ 20.

Tribuerat Dioscorides gentianæ vires *calefaciendi & adstringendi*, quas nonnulli, ceu ex discrepantibus principiis fluentes qualitates, vix simul in eodem concreto stare posse crediderunt. Cum crassum atque fixum attenuare, & quod adstrictum est, resolvere, inque motum revocare, caloris proprium munus sit: adstringendi facultas autem non minus a frigidis, fluidum coagulantibus, quam a siccis, humi-

humiditatem imbibentibus, expectanda ſit. Plerique igitur vel cum Avicenna, radicem calidam in tertio, & ſiccam in ſecundo gradu; vel, cum Schrœdero, caliditatem atque ſiccitatem ejus in ſecundo gradu ſubſiſtere ſtatuunt, eamque fixarum partium ſulphurearum, ſalinarum atque terrearum, quibus amara inodora pollent, beneficio, humores viſcidos minusque mobiles fluidos reddere, obſtructiones meatuum & pororum, jam inde natos, reſerare, & imminentes præcavere, hinc frigiditatem, ſolidis inductam, emendare, coctiones viſcerum debiles adjuvare, tonumque eorum imminutum roborare, ſecretiones tardius procedentes promovere, & motum atque calorem vitalem ubique inſtaurando, ſtaſes, putredines & corruptiones, arcere aſſerunt.

§ 21.

Edere vero ſolet tot ſaluberrimos effectus partim *inſenſibiliter*, & ſine manifeſto motu, quod *alterare* Medici vocant, partim *evidenter*, naturam excitando, ut ipſa, quod noxium eſt, ex corpore per cutem, parotides, renes, uterum, inteſtina & alia conſueta inſuetaque loca ejiciat; & hac ratione, gentiana non ſolum, per ablationem ſuperflui humidi, ſuam *ſiccandi* vim exerceat, ſed ſimul etiam per laxitatis toni, in viis & viſceribus plurimas anomalias, circa coctiones & excretiones, generantis, correctionem oſtendat, ſemet a Dioſcoride recte inter *adſtringentia* remedia relatam eſſe.

§ 22.

Ne vero tot reliqua encomia, ipſi attributa, ultra limites potentiæ ejus vagari videantur, per teſtimonia Practico-

cticorum illa asserta confirmabimus. Inter hos Galenus, lib. 6, de Simpl. med. fac. c. 8, ita loquitur: Gentianæ radix multum est efficax, cum opus est *extenuatione, purgatione, abstersione, obstructionis liberatione: nec mirum, si hæc possit, cum impense sit amara.* Sed temere hoc loco vim alexipharmacam omisit, quam alius, Galeni nomen præ se ferens, ad Paternianum de simplicibus medicamin. scriptus liber, cap. 121, pag. 320, tom. 8, ita effert: *est* radix *gustu amarissima, & habet vires acres & excalfactorias & relaxantes,* (resolventes) *& acrimonia & amaritudine sua potest partum expellere, & omnem serpentem fugare, & adversus venena prodesse.* Uno igitur omnium ore in peste & malignis affectibus præcipuus usus ipsi adscribitur, ut Lobelius eam putredinis (qualem utplur. animalium venena humoribus inferunt) hostem infensissimum, & veneni mortem, pestisque adeo præsens remedium appellet, ut non modo hominum, sed brutorum etiam incolumitatem tueatur, amissamque reddat, & idpropter in celeberrimas antidotos, Mithridatium Damocratis, Theriacam Andromachi & Diatessaron Mesues, Fracastoriique Diascordium recipiatur.

§ 23.

Ubi tamen monendum videtur, ne uni vel alteri simplici nimium fidentes, titulisque medicamentorum abutentes, Hermanni Cynosuram, pag. citata, ex sola gentiana & melle theriacam conficere præcipientem, audiamus, aut Mesuen, ex aristol. rotundæ, gentianæ, baccar. laur. & myrrhæ æqualibus partibus, cum melle theriacam suam

διατεσσάρων parantem, imitantes, porro circumforaneis occaſionem præbeamus, ad Meſues exemplum, Trago teſte, baccas lauri, gentianam, aliasque radices, omiſſa myrrha, cum melle miſcendi, credulæque plebi, ſub ſpecioſo theriacæ nomine obtrudendi. Quamvis enim talismodi pharmaca in febribus & affectibus ventriculi, capitis, uteri &c. juſto tempore adhibita, admodum proficua exiſtant, falluntur tamen, qui, cum nomine, ſe rem ipſam obtinere credunt, aut, Marggravio, Mat. med. contr. Sect. 4, c. 12, non æque contradicente, Meſues diateſſaron theriacæ, ab Andromacho denominatæ, *præferre* audent: cum, ut alia ingredientia taceamus, ob ſolum opium, hæc illi, & iſti Agyrtarum in pluribus caſibus ſuperior deprehendatur.

§ 24.

Ad ſerpentum morſus Dioſcorides ℥ij radicis cum pipere, ruta & vino laudat. Serapioni, per experientiam, magna ejus adverſus vulnera, a rabido cane inflicta, efficacia innotuit; quem poſtmodum alii cum ſucceſſu ſecuti ſunt. Haud pigebit modum curationis verbis Tragi, orthographiam & elocutionem noſtræ linguæ, ante duo ſæcula uſitatas, repræſentantibus, ex cit. cap. 56, deſcribere: Gedörrte Entian-wurtzel rein geſtoſſen/ und durchgeräden/ davon eins quinten ſchwär/ mit einem quinten Myrrha/ und zweien quinten gebranter bach-krebs-aſchen/ in wein getruncken/ vier tag nach einander/ iſt die beſt und fürnembſt hilf und artznei/ denen/ ſo von den raſenden hund ſeind gebiſſen. Man ſoll auch

die wunden offen halten / schön weschen mit eßig oder saltz-wasser / auch köpfflin darauff gesetzt / das Gifft darmit heraussser zu ziehen. Ettlich lassen den Schaden mit glüenden eisen brennen.

§ 5.

Propter facultatem resolvendi, haud exiguas quoque laudes in obstructionibus hepatis, lienis, uterique meretur, aut ubi a sanguine ex lapsu, contusione, aut ruptione vasis alicubi stagnante, dolores oriuntur, abscessusque metuendi sunt. Commendantur tunc ejus pulvis, infusum, decoctum, succusque expressus & per coctionem prolectus. Vocat hunc interpres Dioscoridis *extractum*, (cum rectius *rob* audiret) eumque inprimis pleuriticis commendat. Paratur ex radicibus, quæ, cum aqua per 5 dies maceratæ, postmodum coquuntur, brodiumque frigefactum, ut fæces fundum petant, & colatum, ad mellis crassitiem, per coctionem spissatur. Eundem Schrœderus a ʒß ad ℈iiij cum successu in febribus intermittentibus dari asserit. Causam auxilii Hermannus, l. c. amaritiei radicis intensæ, & sali ejus *fixo rigidoque* adscribit, cujus ope febribus, & ab iis dependenti ventriculi debilitati proficua evadat. Dolæus æquiparat eam cortici Peruviano, secutus Danielem Ludovici, qui Pharm. mod. sæc. appl. Diss. 1, p. 113, solitariam gentianam, tantillo nucis vomicæ sociatam, olim haud parum, certe æquivalens, aut constantius quid, quam nunc cariorem Chinam chinæ, præstitisse, ejusque extractum isti, quod ex zedoaria, & modo nominato cortice paratur, æquipollere scribit: sed ob horrendum, ut vocat,

ſaporem rarius ipſam ab eo in uſum vocatam eſſe videtur. Commodior igitur, pro delicatioribus, pilularum forma erit; quarum duas ex Hermanni l. c. apponemus: Rec. Pulv. gentian. ℥ß, ſal. abſinth. gr. 15, in robuſtis ℈j, F. Pilulæ, auri folio involvendæ. Rec. gent. ſerpent. Virg. cort. chin. a ℈ß, ſal. prunell. ℈ß vel gr. 15, m. f. Pulv. vel redig. dicto modo in pilulas, quas Autor omnibus intermittentibus febribus convenientes ſiſtit, iisque infuſum, ex rad. gentian. ʒiij, ſerpent. Virg. ℥ß, cort. chin. ʒiij, fl. cent. min. pj, piper. long. ʒß, cum vino parandum, & in alvi adſtrictione, jalap. fol. ſenn. rad. helleb. n. & paſſulis exacin. augendum, addit.

§ 26.

Quamvis pectoris affectibus vulgo dulcia deſtinentur, amara tamen ſua utilitate in iisdem minime carerent, ut ſcil. reſolvant, putredinem corrigant, ſimulque roborent, inter alia, myrrha, veronica, ſcordium, trifol. aquat. noſtraque gentiana probant, in infuſo vel electuario; additis, pro re nata, ſaporem gratiorem reddentibus. Haud levem qq. icterici, aut hepatis & lienis obſtructionibus ſubjecti, opem a talibus, junctisque rhabarbarinis, cichoraceis, ebulinis, helleborinis &c. ſibi polliceri, inſtantemque ex cachexia hydropem avertere poſſunt.

§ 27.

Quod ventriculo ſaluberrima ſit, ex antecedentibus cognovimus. Theodorus componit pulverem ex gentianæ, zingiberis, calami arom. liquiritiæ ana ℥ß, ſem. aniſ. fœnic. coriandr. ana ʒij, coryophyll. ʒj, quibus, pro lubitu,

tu, etiam piper addi potest. Quid Tragus de ejusmodi medicamentis sentiat, ita exponit, l. c. Der gemein Man weiß kein bessern Tiriac oder magen-artznei/ als eben den Entian. Den was sie innerlichs Prestens in Leib und Magen fühlen/ vertreiben sie mit Entian/ Calmus oder mit Ingwer/ und geraht etwan solche Artznei baß/ dann hetten sie die gantz Apoteck mit jren Sophistischen und Arabischen Pilulen eingeschlunden.

§ 28.

Vermibus inimica est, non, ut communis fert opinio, propter solam *amaritiem*: cum hanc non omnes respuere, colocynthidis poma, ab illis erosa, & bilis brutorum atque hominum sæpe verminosa evincunt: cum contra ea insipidum ☿ vivum, ac ☿tum dulcem, sulphurque commune ferre nequeant, & Hermannus, l. c. p. 55, pulverem gentianæ cum dulci saccharo saturni misceat, eumque in aqua graminis, manifesto sapore carente, ititemque hisce insectis adversa habita, propinet. Delicatioribus sola aqua, ex tota herba destillata, sufficit, si cataplasma, ex cocta radice ventri imponitur.

§ 29.

Quod utero conducat, dudum ex allatis innotuit. Movet enim menses, lochia, & fœtum mortuum; matricalesque suffocationes sedat. Sive vinum, cum ea digestum, sive spissus succus, in ▽ artemisiæ solutus, bibatur, sive radix recens, aut emollita per aquam, in pessi forma

adhi-

adhibeatur, aut, ejus loco linteum convolutum, ſuccoque expreſſo, vel decocto impraegnatum, in genitalia recondatur.

§ 30.

Praeter haec, uſus ejus ad externos affectus ampliſſimus eſt, quandoquidem Dioſcorides ſuccum *oculis inflammatis illini*, & *acribus collyriis* miſceri ſcribit: ibi quidem, ut nobis videtur, non in ſtatu, ſed in declinatione; hic vero, ubi vel cuticula, unguis dicta, conſumenda eſt, vel ſordes abſtergendae ſunt, viſui obicem ponentes. Spectat huc hiſtoria 185 Reuſneri, a Velſchio edita, curatae coecitatis, quam totam adſcribam: *Puer integro anno coecus, quod oculi ſordida quadam cruſta obducti eſſent. Multorum opera uſus, curari non potuit. Tandem accedens quidam, radicem gentianae coquebat in vino, ad conſ. med. & oculis decoctum ſiphunculo injiciebat, per 3 vel 4 dies, mane. Mordebat quidem valde, ſed puer convaluit.*

§ 31.

Vulneribus nonnulli Chirurgi ſolam herbam contuſam, aut expreſſum ſuccum applicant, ulceribus autem pulverem inſpergunt. Tolluntur hac ratione impedimenta ſanationis, *putredo* ſcil. nimia, ſubſtantias laeſas reſolvens, & *luxurians caro*, conſolidationem prohibens. Qui malignitatem aut venenum ſuſpicantur, admiſcent theriacam; haud omnino bono conſilio: cum mel, & alia ejus ingredientia externe actionem gentianae remorentur, quae, ſibi

ſibi relicta, non minus efficax, quam ſcordium erit, cujus pulvere ſolo Guttmannum bubones peſtilentes ruptos, & alia maligna ulcera ſanaſſe, Reuſneri obſ. 133 nos certiores facit.

§ 32.

Quid in fonticulis repurgandis & ad juſtam humiditatis largitionem ſollicitandis, globuli, ex radice parati, poſſint, neminem latere putamus. Ulceribus cuniculoſis ſuccum mederi, ex Dioſcoride diſcimus, quibus ope ſyringæ infunditur. Si vero ex arida radice turundæ fiſtulis induntur, (quod Dioſcoridem participio ἐπιτιθεμένη innuiſſe, ſuſpicatur Cornarius,) tunc, verbis Hermanni, l. c. *laxior illarum ſubſtantia, a ſuſceptis humoribus intumeſcens, has ſenſim dilatat, & ſal acre callum exedit.* Per hanc ſalis acrimoniam ſuccus vitia cutis, ex quibus Dioſcorides ſolas vitiligines nominat, tollit, ſed lentigines etiam, ipſamque ſcabiem ſiccam corrigit.

§ 33.

Qui liquori, ex herba & radice, cum aqua ſimplici veſicæ cupreæ incluſis, exſtillanti æquales toti plantæ vires adſcribunt, falluntur: cum nimis fixa ejus elementa ſint, quam ut hac via in ſublime agi queant, & proinde exigua pars ſalina, per ignem reſoluta, aquam levi ſapore inficiat, ut teneriora ſaltem ſubjecta inde alterentur: talia ſcil. quæ ex levi cauſa ægrotantia, per blandiſſima quoque medicamenta reſtituuntur: imo per probatiſſima iſta Hippo-

cratica remedia, *quietem*, puta, *atque abstinentiam*, adeoque per solam *expectationem* convalescunt. Ut proinde, quando Matthiolus, l. c. sæpius se expertum esse, *febres, ab infarctu tam viscerum, quam vasorum*, excitatas, per aquam, ex vitreis organis & *vaporis balneum* destillatam, *mirifice* tolli, scribit, mera miracula illis narrare videatur, qui norunt, quam segniter ejusmodi calor aquam & fixa rerum principia elevet, quæ in vesica bullientia ascendere nolunt. Quando autem generosum vinum, loco aquæ, a Theodoro adhibetur, tunc plures equidem salinæ atque sulphureæ moleculæ alembicum transcendunt, quæ tamen nullo modo vires integri concreti assequuntur. Id quod etiam de liquamine, per descensum inde expulso, ipsaque essentia, per 🜄 parata, judicandum est.

§. 34.

Quamvis enim hæc & extractum, inde, per abstractionem menstrui, resultans, amarissima sint, & sola pariter, ac cum aliis combinata, in plerisque hactenus enumeratis morbis manifestum usum præstent, vix tamen credibile est, teneriores sulphureas, & quasdam salinas, cum hisce in poros 🜄 receptas, omne illud præstituras esse, quod 🜍eæ, & salinæ fixiores, una cum terreis, ejusmodi menstruo non æque obtemperantes, ideoque in capite mortuo relictæ, effecissent, si cum subtilioribus simul in radice permansissent. Longius adhuc a naturæ scopo recedunt, qui per *fermentationem*, *destillationem* ex *retorta*, & *calcinationem* liquores acres, fœtentes, oleumque empyreumaticum, & sal alcali inde extorquent: cum talia

nova

nova entia, (quorſum etiam æthereum oleum, ſi ejus quippiam cum aqua ex veſica prodierit, pertinebit) virtutibus quidem minime careant, hisque atque illis affectibus, a radice expugnari ſolitis, frontem obvertant; ita tamen comparata ſint, ut iisdem carere poſſimus: cum nec omnibus indicationibus, nec eadem ratione, qua gentianæ radix in *pulvere*, *electuario*, *pilulis*, *infuſo*, *decocto* &c. hactenus conſuevit, ſatis faciant.

D. S. L. H. E. G.

